

Koháry István

A LÉGTÉRFELÜGYELET ELLÁTÁSA ÉS KAPCSOLATA A LÉGI HADMŰVELETEK VÉGREHAJTÁSÁVAL

A LÉGTÉRGAZDÁLKODÁS ÉS LÉGTÉRELLENŐRZÉS KAPCSOLATA

A légtér igénybevétele légitársaságok céljára a légi közlekedésről szóló 1995. évi *XCVII.* törvény, valamint a végrehajtására kiadott, *141/1995. (XI. 30.)* kormányrendelet (Vhr.) által meghatározott feltételek teljesítése esetén lehetséges. A légitársaságokról szóló törvényhez (Lt.) a felsoroltakon kívül más kormányrendeletek és együttes miniszteri rendeletek is kapcsolódnak. Ez utóbbiak közül az egyik legfontosabb, a magyar légtér légitársaságok céljára történő kijelöléséről szóló *14/1998. (VI. 24.)* KHVM—HM—KTM együttes rendelet.

A légtér igénybevétele szabályozó *4/1998. (I. 16.)* kormányrendelet első paragrafusának (1) bekezdése kimondja: hogy „a légtér légitársaságok és egyéb célra lehet igénybe venni.” A rendelet szerint gyakorlatilag az egyéb célú igénybevételek minden olyan légtérfelhasználás, amely a légitársaságok *biztonságára, az élet és vagyónbiztonságára veszélyt jelenthet.*

A világ országaiban a légitársaságok, vagy egy kissé tágabb értelemben, a légtérfelhasználás feltételeit törvények, rendeletek szabályozzák, melyek nemzetközi összehangolásáról különböző szervezetek gondoskodnak. Az említett szervezetek közül sokak számára ismert az ICAO¹. A szervezet 1944. december 7-én Chicagóban aláírt egyezményéhez Magyarország az 1971. évi 25. törvényerejű rendelet kihirdetésével csatlakozott. Vélhetően ismerős, az „Európai Repülés” biztonságáért felelős szervezet neve, az EUROCONTROL is. A felsoroltakon kívül még egyéb más szervezetek is hozzájárulnak a légtér biztonságos módon történő felhasználásához. Az ICAO a különböző egyezményekben ajánlásokat fogalmaz meg a csatlakozást aláíró tagországok számára, egyetértés esetén alkalmazkodva a légtérfelhasználás változó követelményeihez. A csatlakozó országok világossá teszik, hogy az ajánlások közül melyeket fogadják el, és mikortól alkalmazzák azt mint előírást vagy szabványt. Az ICAO egyezmények közül a 2. számú függelék a repülések végrehajtására, a 11. számú, a légtér fel-

---

¹ Nemzetközi Polgári Repülés Szervezete

osztására és a légiforgalom-irányító szolgálatokra, míg a 15. számú, a légiforgalmi tájékoztató szolgálatokra vonatkozó szabványokat, illetve ajánlásokat tartalmazza. A felsorolt egyezmények képezik a szervezethez való csatlakozásukat kinyilvánító tagállamokban a légtérfelhasználásra vonatkozó törvényi feltételek megteremtésének alapját, egyúttal a nemzetközi összehangolást segítik.

A légtérfelhasználás törvényben szabályozott módon valósul meg a tárcaközi szakértői testület, a Nemzeti Légtér-koordinációs Bizottság felügyelete alatt. A bizottság létrehozása, feladatainak meghatározása folyamatban van. A légtér-gazdálkodás szabályozott módon biztosítja az *állami* és a *polgári* légtérfelhasználás lebonyolítását. A légiforgalmi irányításnak a légtérfelhasználás biztonságos végrehajtását kell lehetővé tenni. Ez a tevékenység nem más, mint a légtér-ellenőrzés, tehát a légtérben folyó tevékenységek szervezését és irányítását a légtérfelügyelet fogja össze szerves egységgé.

A légtér-gazdálkodás a felhasználási igények felmérésével, összegzésével kezdődik, az igényeknek legjobban megfelelő légtérfelosztás és légtér szerkezet kialakításával folytatódik, valamint a légtérfelhasználási igényeknek megfelelően különböző a légtérrészek, különböző repülési útvonalak, valamint a tiltott, veszélyes, korlátozott és ideiglenesen elkülönített légterek, illetve légiforgalom irányítói vagy tájékoztató, valamint repülőtéri irányítói körzetek légtérrészek kijelölésével fejeződik be. A példaként felsorolt légtérrészek felhasználása meghatározott formában történhet, ezért az igénybevétel szempontjából a légtérfelhasználás eszközrendszerének tekinthetők. A biztonságos felhasználás és a tevékenység tervezhetősége, valamint ellenőrizhetősége érdekében ezeket egy meghatározott eljárás szerint előzetesen igényelni kell. Az indokolatlan korlátozások elkerülése és a rugalmas légtérfelhasználás érdekében az igénybevétel elmaradása esetén a visszavonásáról is gondoskodni kell.

A törvényekben és rendeletekben rögzített feltételek ismertetése, a légtérfelhasználás eszközrendszere igénybevételének jellemzői, az irányítás, a biztonságos légtér-ellenőrzés végrehajtásának előírásai képezik a légtérhasználati utasítás² legfontosabb részeit. A légtér szerkezet kialakítása a biztonságos használat érdekében történik, és eltérő módon valósul meg az ellenőrzött, valamint a nem ellenőrzött légterekben. A légtérfelhasználásra vonatkozó legfontosabb előírásokat a végrehajtás eszközrendszerét, az eszközök felhasználásának rendjét a légiforgalmi tájékoztató kiadvány³ foglalja össze. Katonai légiforgalmi tájékoztató kiadványt a NATO-tagállamokban a béke időszakában kötelező készíteni.

---

² ACO — Airspace Control Order

³ AIP — Aeronautical Information Publication

Magyarországon a korábban hivatkozott együttes miniszteri rendelet alapján az LRI⁴ állományába tartozó légtérgazdálkodási csoport⁵ koordinálja ezt a tevékenységet. A katonai légtérfelhasználási igények hatékonyabb érvényesítése, valamint a NATO-követelmények alapján a katonai AIP elkészítése és folyamatos pontosítása érdekében szükséges lenne katonai légtérgazdálkodási csoport létrehozására is. A Magyar Honvédség korszerűsítése és szervezeti átalakítása folytatásának eredményeként, a nevezett szervezet megalakítása is várható a közeljövőben.

Magyarországon 1991-ben törvénykezési folyamat kezdődött, amelynek eredményeként először kormányrendelet (1992), majd a légiközlekedésről törvény (1995) került kiadásra, a végrehajtására vonatkozó és további fontos rendeletekkel (1998) együtt.

Katonai szempontból a légtér fő felhasználója a légierő, amely világszerte az átalakítás és a korszerűsítés korát éli. A folyamat lényege béke megőrzéséhez, a válságok kezeléséhez és a védelemhez történő hozzájárulás képességeinek erősítése, fejlesztése, nevezetesen a *támogató*, *támadó* és *védelmi* követelményrendszer feladatvégrehajtó képességeinek javítását jelenti. A szervezeti változások is napirenden vannak, mely sok esetben bizonyos szervezetek integrációját jelenti. Megszűnt a légi főlény kivívására és megtartására, a támadó és védelmi hadjáratok hadműveleteinek végrehajtására alkalmas katonai szervezetek haderőnemi szinten való megkülönböztetése. A hadviselés során a légi főlény kivívása és megtartása továbbra is fontos követelmény, a hadműveletek kimenetele szempontjából továbbra is meghatározó szerepe lesz, megvalósítása azonban nem a rendelkezésre álló erők, eszközök tömeges alkalmazásán alapszik, hanem a válságok méretével arányos részvételükön.

A LÉGTÉRFELÜGYELET ELLÁTÁSA A VÁLSÁGKEZELÉSBE TÖRTÉNŐ ÁTMENET SORÁN

Az elmúlt tíz év konfliktusai következményeként több esetben a légtérhasználatra korlátozásokat vezettek be:

- az öböl-háború hadműveleteinek befejezését követően 1992-ben Irak légtérében repüléstilalmi zónákat⁶ jelöltek ki.
- Bosznia—Hercegovinában is repüléstilalmi zónát jelöltek ki. A tilalom betartásának ellenőrzésére a magyar légtérben NATO AWACS erők őrtáratottak 1992 októberétől 1997 augusztusáig.

---

⁴ Légiforgalmi és Repülőtéri Igazgatóság

⁵ AMC — Airspace Management Cell

⁶ NFZ — Non Fly Zone

- 1999-ben Koszovóban és Szerbiában mintegy hatvannyolc napig tartó légi hadjáratra került sor, a katonai repülések biztosítását szolgáló repülési korlátozások bevezetésével.

A NATO-légierőnek a béke idején, a válságkezelés és a háború időszakában folytatott tevékenységeinek, hadműveleteinek sikeres végrehajtása érdekében szabályozott légtérfelügyelet ellátásához útmutatásokat az ATP—40 (B) doktrína tartalmaz. E szerint az utasítás szerint összhaderőnemi parancsnoknak a hadműveletek végrehajtására vonatkozó elgondolását, illetve az erők elosztására vonatkozó döntését követően a Szövetséges Légierő parancsnoknak⁷ felelősége az összhaderőnemi légi hadműveletek tervezése, egyeztetése és a feladatszabás végrehajtása. Más haderőnemek, a támogatásban részt vevő erők légtérfelhasználásának egyeztetéséhez és a vitás kérdések eldöntéséhez a légierő parancsnoka, az összhaderőnemi parancsnoktól kap irányelveket és felhatalmazást. A felhatalmazásnak megfelelően a légierő parancsnoka javaslatokat tesz az összhaderőnemi parancsnoknak a repülőerők bevetésének ütemezésére, az egyes szerepkörök (feladatok) végrehajtására.

A *Légtérfelügyeleti Hatóság*⁸ jogkörét látja el az a katonai személy, akinek felelősségi körébe tartozik az adott légtér felügyeletének megvalósításához szükséges rendszer működtetése. A NATO-ban ez a személy egyben a légierő haderőnemi-parancsnoka is.

A *légtérfelügyeleti rendszer*⁹ érvényesíti az egyezményeket, felügyeli a szervezeteket, jóváhagyja az eljárásokat, elemzi a képességeket a feladatok zökkenőmentes végrehajtását segítve.

A *légtérfelügyelet területe*¹⁰, a Szövetséges Egyesített Erők parancsnoka felelősségébe tartozó földrajzi terület¹¹ felett elhelyezkedő légtér, amelyen belül működik a légtérfelügyelet rendszere.

Az ACA és az alárendelt ACS a Szövetséges Egyesített Erők parancsnokának tevékenységét segíti az erők rugalmas és együttes módon történő alkalmazását biztosítja. Az ACA vezetőjét a Szövetséges Egyesített Erők parancsnoka jelöli ki, hitelesítve, hogy az ACA felelősségi körébe tartozik a légtérfelügyelet terület feletti légtérben a repülő tevékenységek egyeztetése. Az ACA a légtérfelügyelet elveinek és lehetséges eljárásainak érvényesítése érdekében kapcsolatot tart a haderőnemek egységeinek parancsnokaival. A légtérfelügyelet rendszerének működését az igényeknek megfelelően, és a közös légtérfelhasználás bizton-

---

⁷ AJFACC — Allied Joint Force Air Component Commander

⁸ ACA — Airspace Control Authority

⁹ ACS — Airspace Control System

¹⁰ ASC—Area — Airspace Control Area

¹¹ AOR — Are of Responsibility

sága érdekében tervezik meg. A tervezés során figyelembe veszik a felhasználók eltérő érdekeit, amelyeket az érvényes légtérfelhasználás terve¹² okmány fogalmaz meg. Az ACA nem gyakorol semmiféle hadműveleti vagy harcászati szintű irányítási jogkört, de a Légtérfelügyelet hatósági jogkört igen, a megfelelő felelősséggel ötvözve. A felelősség tartalmilag kiterjed a légtérfelhasználás tervezésére, szervezésére és a végrehajtás során történő egyeztetések elvégzésére is. A légtérfelügyelet rendszerének támogatni kell a Szövetséges Egyesített Erők *hadjáratait is*.

Amennyiben az alárendelt parancsnokok, vagy az alárendelt parancsnokok és az ACA között a légtérfelhasználással kapcsolatban, vagy a hadművelet végrehajtásához kapcsolódó tevékenységek követelményeit illető véleménykülönbség van, a Szövetséges Egyesített Erők parancsnokának van döntéshozatali joga.

A béke időszakából a válságkezelés időszakába történő átmenet a légiforgalom irányítói rendszert is leterheli, a légtérfelhasználási terv megvalósítása érdekében különleges feladatai lehetnek. A hadművelet környezetében a polgári légiforgalom tevékenységét alapvetően a béke időszakában megszokott módon kell lebonyolítani, ahogy azt a NATO Európai Szövetséges Erői tevékenységét támogató terv tartalmazza. Ez az okmány rögzíti az egyes repüléstájékoztató körzetekre, így a magyar légtér felhasználására vonatkozóan is az általános szabályokat, melyek összhangban vannak a légügyi előírásokkal.

A kijelölt felelősségi körzetben megváltozhat az addig érvényes légtérfelosztás, a légtérfelügyeletet ellátó hatóság szabályozása szerint, ennek következményeként módosulhat a légtérfelhasználás során alkalmazott eljárások rendje is.

A válságkezelésbe történő átmenet lépéseit a béke időszakában érvényes légtérfelhasználási terv (ACP) tartalmazza. Erre az időszakra vonatkozóan taglalja a légtérellenőrzést megvalósító repülőgép-fedélzeti és egyéb lehetőségeket, az automatizált hírközlési képességeket, a felderítésre, az azonosításra alkalmazható berendezéseket, módszereket valamint eljárásokat. A Légügyi Hatóság, az alárendelt parancsnokokkal egyetértésben választja ki a légtérfelhasználás eszközeit. A lehetőségek javítására, illetve a repülési feladatok végrehajtása érdekében kiegészítő eszközökre is szükség lehet, amelyek szintén szerepelnek a légtérfelhasználási tervben. A hadművelet összehangolása folyamatos munkát jelent. Az egyeztetés végrehajtása különleges eljárások alkalmazását jelentheti és esetleg a légtérfelhasználás eszközeinek¹³ az eredetitől eltérő módon való használatát is magába foglalhatja.

A NATO katonai szervezetei szoros kapcsolatot tartanak a nemzeti légi forgalmi szolgálatokkal és légtérgazdálkodó csoportokkal a béke időszakából a válságkezelés időszakába való átmenet során.

---

¹² ACP — Airspace Control Plan

¹³ ACMs — Airspace Control Means

A NATO Katonai Légügyi Hatóság határozza meg annak a légtérnek a kiterjedését, amelyben katonai ellenőrzés bevezetésére kerül sor. A légtérfelügyelet átvételéhez szükséges a NATO főparancsnok, a Katonai Bizottság, valamint az Észak-atlanti Tanács jóváhagyása. A katonai légtérfelügyelet átvételére felhatalmazást nyújtó engedélyről az Észak-atlanti Tanács értesíti az illetékes nemzeti légügyi hatóságokat. A NATO főparancsnok nevében, a NATO Katonai Légügyi Hatóság kezdeményezni fogja az illetékes nemzeti hatóságoknál a légtérfelügyelet katonai ellátásának átvételét és a katonai légtérgazdálkodás bevezetését.

A KATONAI LÉGTÉRFELÜGYELET ELLÁTÁSÁNAK ÉS ÁTVÉTELÉNEK FOLYAMATA

Az átvétel általában négy lépésből áll, amelyek a következők:

- a nemzeti légtérfelügyelet területén, vagy annak egy részén, katonai személy kerül kijelölésre a felügyeleti jogkör ellátására;
- a légtérfelügyelettel megbízott felelős személy neve nyilvános közleményben, a légtérhasználati utasításban (ACO) jelenik meg;
- az illetékes katonai légügyi hatóság elhelyezkedését, összetételét és felelősségi körét közli a nemzeti légügyi hatósággal;
- a kijelölt terület feletti légtérfelhasználás prioritásainak meghatározása.

Az említett nyilvános közlemény módosítására az illetékes katonai légügyi hivatal egyetértése alapján akkor kerül sor, ha váratlan légi támadás is lehetséges. A légtérfelhasználás rendjével kapcsolatos változásokat a légiforgalom részvevői számára (NOTAM) írja elő. A módosított légtérhasználati utasítás (ACO) érvényessége a helyzettől függően változhat, és hatályát vesztheti, ha azt a légügyi hatóság elrendeli.

A feladat gördülékeny végrehajtását segíti a NATO *légi vezetési rendszer* létrehozása. A rendszer szolgáltatásai, a hírközlés, az információkezelés, az adattovábbítás, a rendszerkezelés, a kapcsolódási területek minden telepítési helyen elérhetők az előírt követelményeknek megfelelően.

A hadműveleti alkalmazás a következő fontosabb tevékenységekhez kapcsolódik:

- a vezetési erőforrás-gazdálkodás¹⁴;
- az erőforrás-gazdálkodás¹⁵;
- a légtérgazdálkodás¹⁶;
- a légtérben végzett felderítés¹⁷;
- a légi küldetések végrehajtásának irányítása¹⁸;

---

¹⁴ C2RM — C2 Resource Management

¹⁵ FM — Force Management

¹⁶ ASM — Airspace Management

¹⁷ S — Surveillance

¹⁸ AMC — Air Mission Control

— a légiforgalom irányítása¹⁹.

A légi vezetési rendszer fontosabb összetevői, szerkezeti elemei: olyan alacsonyabb szintű szerkezeti elemek, amelyek az általuk végrehajtható különböző feladatokkal és tevékenységekkel jellemezhetők.

A légi vezetési rendszer összetevői a következő szerkezeti egységek:

- az egyesített légi hadműveleti központ²⁰;
- a légi hadműveletek egyeztető központja²¹;
- a légtérfelügyelet központja²²;
- a repülőezred hadműveleti központ²³;
- a repülőszázad hadműveleti központ²⁴;
- a légvédelmi rakéta hadműveleti központ²⁵;
- az általános légihelyzet ábrázolás előállító központ²⁶;
- a felderítő eszközök adatainak egyesítési helye²⁷.

A rendszeren belüli információáramlás a telepítési helyek között, más rendszerekkel a NATO és a polgári szabványoknak megfelelően valósul meg.

A légtérfelügyelet központja (ACC) a légtér felhasználás egyeztetését, végrehajtása irányítását végző hatóság munkahelye.

A LÉGTÉRFELÜGYELETI KÖZPONT FELADATAI

A légtérfelügyeleti központ feladatai a következők:

- az eredetitől eltérő követelmények szerinti katonai küldetések (repülési feladatok) végrehajtásának engedélyezése, korlátozása vagy tiltása;
- a közös légtérfelhasználást akadályozó előírások megszüntetése;
- a légtérellenőrzés eszközei alkalmazásának engedélyezése, módosítása vagy tiltása;
- a saját felelősségi és a szomszédos körzetben tevékenykedő különböző szintű parancsnokok közötti egyeztetések elvégzése.

A légtérfelügyeletet ellátó hatóság munkahelye a légtérfelügyelet központja, ahonnan a légtér felhasználással kapcsolatos tevékenységek egyeztetését végzi, munkáját az ACC-ben tevékenykedő személyzet segíti. A központ elhelyezkedé-

---

¹⁹ ATC — Air Traffic Control

²⁰ CAOC — Combined Air Operation Centre

²¹ AOCC — Air Operation Co-ordination Centre

²² ACC — Airspace Control Centre

²³ WOC — Wing Operations Centre

²⁴ SQOC — Squadron Operations Centre

²⁵ SAMOC — Surface-to-Air Missile Operations Centre

²⁶ RAP — Recognized Air Picture Production Centre

²⁷ SFP — Sensor Fusion Post

se független a kijelölt hadműveleti területtől, munkájához hírközlő eszközök kelljenek (az egyeztetések elvégzéséhez, az utasítások lejuttatásához szükséges jól képzett személyzettel együtt).

A légi vezetési rendszer kapcsolatban van a különböző szintű vezetési egységekkel, a NATO-főparancsnokkal, a légierő parancsnokkal, a repülőezredekkel és a -századokkal, a légtérelenőrzést és a különböző egyeztetéseket végző szervekkel és a hadműveleti központokkal. Az egyesített légi hadműveleti központban (CAOC) a rendelkezésre álló erőforrások legelőnyösebb alkalmazása érdekében tervező munka folyik, melyet a feladatszabás követ. A folyamat indító okmánya a légierő parancsnok légi hadműveleti direktívája (AOD). Ez az okmány tartalmazza a légi hadjárat célkitűzéseit, a rendelkezésre álló erőforrásokat, a kijelölt repülő egységeket, alegységeket, a feladatok végrehajtásának fontossági sorrendjét a főparancsnok elképzelései szerint. A folyamat kimenetét képezi a repülő harcparancs²⁸, amely az egyesített légi hadműveleti központban készül, és a kijelölt repülőerők leghatékonyabb alkalmazását rögzíti.

A légtérfelhasználás eszközeivel szemben támasztott legfontosabb követelmény, hogy alkalmas legyen az adott légtérben folyó tevékenység biztonságos végrehajtására. A szárazföldi csapatok parancsnoka számára a tűzérési tűzelőkészítéshez és tűztámogatáshoz időszakosan korlátozott légtereket²⁹ kell kijelölni úgy, hogy az a manőverező robot-repülőgépek számára elkülönített légtéren kívül helyezkedjen el. A Szövetséges Egyesített Erők Légierőjének parancsnoka a támadó légi támogatás hadműveleteinek biztonságos végrehajtása érdekében légi folyosókat, repülési útvonalakat, terepszakaszokat (AMCs) jelöl ki, amelynek megfelel a rendelkezésre álló légtér felosztása. Amikor a feladatok együttes és egyidejű végrehajtása nem lehetséges, szükségessé válik a fontossági sorrend meghatározása a hatékony és biztonságos feladat végrehajtás érdekében. Az ellentétes érdekek feloldása a légtérfelügyelet ellátó hatóság feladata, amely ennek érdekében javaslatot tesz a Szövetséges Egyesített Erők parancsnokának. Ez utóbbi parancsnoki szinten születik meg a végső elhatározás, a döntés a légtérhasználati utasításban (ACO) jelenik meg. A légtérhasználati utasítás alapján a légtérfelügyelet központja (ACC) érvénybe lépteti az előzetesen betervezett és a biztonságos légtérfelhasználást biztosító eszközt vagy eljárást. A légi folyosókra, repülési útvonalakra, az elkülönített légterekre, vagy azok biztonságos átrepülését biztosító eljárásokra vonatkozó új információk új légtérhasználati utasításban jelennek meg, amelyet a felhasználók időben kézhez kapnak. A tevékenység hasonló, a béke időszakában érvényes, AIP okmányban foglaltakhoz, de amely a repüléstájékoztatói körzetekben³⁰ beállt változásokat is közzé teszi. Az új eljárások, légtérhasználati eszközök alkalmazása csak az utasításban közölt időtartamra vonatkoznak. A légtérhasználati utasítást (ACO) az eszközöket használó és

---

²⁸ ATO — Air Task Order

²⁹ TRA — Temporarily Restricted Area

³⁰ FIR — Flight Informational Region

az eljárásokat végrehajtó repülőgép-személyzetek, a tüzesszerek alkalmazásáért felelős parancsnokok, az előjáró parancsnokok kapják meg.

A cikkben a válságkezeléssel kapcsolatban leírtakat jelenleg a Magyar Honvédség Légierője csak nagyon szigorú korlátozások mellett képes végrehajtani. Nem teljesen elfogadható a szakembergárda kiképzettségi szintje, a szakmai ismerete; esetenként gátló a polgári légügyi szervekkel való kapcsolatok hiánya.

Az elkövetkező időszak fontos feladata a nevezett hiányosságok fokozatos megszüntetése.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] A légiközlekedésről szóló 1995. évi XCVII. évi törvény és a végrehajtására kiadott 141/1995. (XI. 30.) kormányrendelet egységes szövegezetbe foglalt szövege.
- [2] A Kormány 4/1998. (I. 16.) rendelete, a magyar légtér igényléséről.
- [3] A közlekedési, hírközlési és vízügyi miniszter, a honvédelmi miniszter és a környezetvédelmi és területfejlesztési miniszter 14/1998. (V. 24.) KHVM—HM—KTM együttes rendelete, a magyar légtér légiközlekedés céljára történő kijelöléséről.
- [4] Dr. MOYS Péter: A légügyi igazgatás és a légi közlekedés háttérének ellentmondásai. tanulmány, kézirat.
- [5] Dr. MOYS Péter: A légtérfelhasználás és a légi felségjog gyakorlásának jogi vonatkozásai hazánk euro-atlanti integrációjának tükrében. a Magyar Szárnyak évkönyvben, 1999-ben megjelent cikke.
- [6] A légtérfelügyelet ellátását megvitató 1998. novemberi konferencián elhangzott előadások anyagai.
- [7] Airspace Control history. előadó: Paddy Stevens, Wing Commander RAF, HQ Airsouth OPTC.
- [8] Organizations of ICAO, ECAC, EUROCONTROL, NATMC, előadó: Lothar Böhm LTC. GAF. HQ Airsouth OPO.
- [9] EUROCONTROL, European Air Traffic Control Harmonisation and Integration Programme (EATCHIP) and concept of Flexible Use of Airspace (FUA) előadó: Lothar Böhm LTC. GAF. HQ Airsouth OPO.
- [10] Airspace control, ICAO ATS classification of airspace. előadó: Lothar Böhm LTC. GAF. HQ Airsouth OPO.
- [11] Airspace control, transition from civil to military control. előadó: Nup Olsen capt. RDAF, HQ Airsouth OPTC OPO.
- [12] Airspace Doctrine ATP—40(B), előadó: Paddy Stevens, Wing Commander RAF, HQ Airsouth OPTC.
- [13] Air Operations Functional Planning Line, supplementation 2. of ATP—40(B), concept and procedures, előadó: Nup Olsen capt. RDAF, HQ Airsouth OPTC OPO.
- [14] Air Operations Functional Planning Line, supplementation 2. of ATP—40(B), Airspace Control Means. előadó: Nup Olsen capt. RDAF, HQ Airsouth OPTC OPO.
- [15] Out of area operations. előadó: Lothar Böhm LTC. GAF. HQ Airsouth OPO.
- [16] Lessons learned from Bosnia. előadó: Lothar Böhm LTC. GAF. HQ Airsouth OPO.